

ГАБА ІРИНА МИКОЛАЇВНА

*кандидат психологічних наук, старший викладач
кафедри психології та соціальної роботи
Вінницький державний педагогічний
університет імені Михайла Коцюбинського, м.Вінниця*

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОСВІТИ ЛІТНІХ ЛЮДЕЙ

Стаття присвячена аналізу соціально-психологічних особливостей освіти літніх людей; розкрито провідну роль неформальної освіти, яка забезпечує соціальну активність людей третього віку; визначено важливість врахування індивідуальних, психологічних і соціальних особливостей літніх людей в освітньому процесі.

Ключові слова: *літні люди; освіта літніх людей; активне довголіття; соціальна активність.*

Постановка проблеми: Актуальність освіти літніх людей обумовлена інтенсивними соціально-економічними трансформаціями та демократизацією суспільства. Проблема визначення особливостей освіти літніх людей існувала завжди, адже відповідно до результатів досліджень з психології, людина в усі періоди її життя здатна засвоювати нові знання. В умовах зростання ролі знань і технологій у житті суспільства, процесів глобалізації, інтеграції та інформатизації, система освіти літніх людей набуває особливої актуальності.

Європейська комісія об'єднала різні освітні й навчальні ініціативи в єдину програму навчання протягом життя « Lifelong Learning Programme». Ця програма прийшла на зміну програмам професійного та дистанційного навчання, що існували до 2006 року. Навчання протягом життя ставить за мету зростання інвестицій у людей та їхніх знань шляхом набуття людьми нових для них навичок, включаючи цифрову грамотність і розширення можливостей для інноваційної, більш гнучкої форми навчання. Метою також є забезпечення людей будь-якого віку рівним і відкритим доступом до якісного навчання. Навчання протягом життя охоплює всі види навчання дорослих, до яких можна віднести: цілеспрямоване навчання, формальне й неформальне, з метою розширення знань, поліпшення навичок і компетентностей. Рада Європи затвердила навчання протягом життя як один з основних компонентів європейської соціальної моделі. Таке навчання не обмежується лише сферою освіти; воно також виступає важливим аргументом у сферах зайнятості й соціального забезпечення, економічного зростання і конкурентоспроможності [2]. З огляду на вищезазначене проблема організації освітнього простору для забезпечення відповідного рівня надання освітніх послуг для людей похилого віку є актуальною та важливою на сучасному етапі розвитку суспільства, а тому потребує детального дослідження та аналізу.

Аналіз попередніх досліджень: Проблеми освіти дорослих перебували в полі зору вітчизняних та зарубіжних науковців (О. Огієнко, В. Онушкін, С. Сисоєва, Н. Тоскіна, Н. Hanselmann, J. Polturzyski, І. Зязюн, Ю. Маршавін та ін.). Найбільш ґрунтовні дослідження з даної тематики зроблені Е. Ліндеманом, М. Ноулзом, С. Змеєвим, Н. Ничкало, Л. Лук'яною, Л. Сігаєвою та іншими. Психологічні особливості неформальної освіти розкриті у дослідженнях з психології особистості (Б. Ананьєв, Л. Анциферова, Б. Ломов, С. Рубінштейн та ін.), та психології розвитку (Г. Балл, Л. Буєва, Н. Гнатко, Ю. Карандашов та ін.).

Виклад основного матеріалу: В даний час в демографічній структурі населення зростає частка людей старшого покоління. Це призводить до того, що багато тенденцій соціального розвитку суспільства стали істотно залежати від відповідних показників соціальної групи літніх людей. Зокрема, в контексті парадигми безперервної освіти виникає проблема навчання людей старшого віку. Метою освітньої політики стає створення умов, що дозволяють навчатися безперервно, тому на сучасному етапі все більше уваги приділяється розвитку сфери освіти літніх людей, які є однією з найбільш представницьких соціально-демографічних верств населення, соціальний стан якої в нашій країні за останні роки зазнає істотних змін.

Основою для виділення літніх людей в особливу групу є їх вік. Вікова стратифікація літніх людей - одна з найбільш розроблених як в світі, так і в Росії. Вона має різні підходи. На практиці літніми вважають людей, що вийшли на пенсію. Даний критерій не може бути універсальним, через те, що пенсійний вік в багатьох країнах різний. У більшості розвинених держав вік виходу на пенсію становить 65 років, у деяких країнах жінки йдуть на пенсію раніше за чоловіків. Вчені різних спеціальностей (антропологи, геронтологи, психологи) висловлюють різні точки зору на періодизацію людського життя і вікової відлік старіння, але більшість емпірично вибирають вік 60-65 років як початок старості. Інші соціально-економічні показники («пороги») переходу до старшого віку - це зміна основного джерела доходу, зміна соціального статусу, звуження кола соціальних ролей [4, с. 37].

На наш погляд, старість слід розглядати як черговий етап розвитку людини. Саме на цьому етапі у неї яскраво виражаються потреби бути значимості і самостійності, до задоволення яких вона прагне. Тому людина пенсійного віку може і повинна розвиватися відповідно до своїх інтересів і потреб. Слід також розуміти, що з віком у людини змінюється рівень самооцінки, ціннісних критеріїв. З виходом літньої людини на пенсію стає іншим її спосіб життя, звужується коло спілкування, мінімізуються (найчастіше вимушено) потреби. Разом з тим збільшується обсяг вільного часу, що вимагає заповнення корисною змістовною діяльністю для продовження повноцінного життя, тому проблема організації навчання пенсіонерів як спосіб реалізації їхніх

інтересів, запитів, бажань, задоволеності життям має велике значення [1, с. 33].

Освіта супроводжує розвиток особистості протягом всього її життя, сприяє цьому державна політика, яка створює необхідні передумови для застосування новітніх науково-інформаційних технологій, ефективність використання яких залежить від рівня розвитку та освіченості людини [7]. Освіта на кожному з етапів розвитку та становлення особистості має особливості, а специфіка та найбільш дієві методи визначаються віковим періодом, на якому перебуває людина.

Специфічні психологічні особливості має освіта літніх людей. Hayslip і Cooper досліджуючи суб'єктивні та об'єктивні інтелектуальні зміни у людей похилого віку показали, що почуття контролю над власною життєвою ситуацією, яке виникає в процесі навчання, може допомогти мінімізувати негативні наслідки і переживання, пов'язані зі старінням. Освіта та самооздоровчі заходи впливають на здатність зберігати бадьорість духу перед поганим здоров'ям, втратами, негативними стереотипами похилого віку та можливою дискримінацією. Hayslip і Cooper стверджують, що вплив цілеспрямовано розроблених навчальних програм, та щоденна розумова діяльність, є стимулами, які допомагають зміцнювати та розвивати свій життєвий потенціал. Там, в свою чергу, визначив низку причин для навчання людей похилого віку, до них він відніс: духовне та особисте зростання, задоволення від вивчення чогось нового, та актуальний зв'язок та розуміння того, що відбувається в суспільстві та у світі [12]. Відповідно до положень Європейського Союзу неперервна освіта є одним із головних елементів соціальної моделі повноцінного суспільства. Основними постулатами неперервної освіти, сформульованими Міжнародною комісією ЮНЕСКО, стали: навчитися пізнавати, навчитися робити, навчитися жити; також було введено спеціальну термінологію, що відображала різні ступені організованості освітніх послуг: формальна, неформальна та інформальна освіта [8]. Формальна освіта дорослих людей, як правило, пов'язана з професією, іноді з отриманням певних додаткових можливостей (наприклад, отримання водійського посвідчення). Вихід на пенсію зазвичай пов'язаний з виключенням людини зі сфери формальної освіти. Неформальна освіта людей третього віку і реалізується через комплексні центри соціального обслуговування населення, при яких діють широкий спектр курсів для пенсіонерів. Крім того, волонтерський рух пенсіоне рів, який набув поширення останніми роками в нашій країні, школи волонтерів також відносяться до неформальної освіти. Для неформальної освіти характерна організованість і цілеспрямованість, але на відміну від формальної освіти - відсутня суворона нормативність, документальна оформленість.

Інформальну освіту характеризує спонтанність, неорганізованість, неусвідомленість. До неї належить відвідування театрів, музеїв, виставок без екскурсовода (якщо присутній екскурсовод, то освіта стає не-

формальною) та знання, одержувані при розгадуванні кросвордів, перегляду телепередач, читання книг, пошуку інформації в Інтернеті [1].

У європейських дискусіях з проблем освіти дорослих прийнято використовувати різноманітні терміни: «lifelong learning» (навчання впродовж життя), «lifewide learning» (навчання все життя, тобто таке, що включає всі форми навчання: формальні з видачею сертифікату чи диплому; неформальні, які здійснюються на семінарах, конференціях; та інформальні, тобто самоосвіту за допомогою спілкування, використання ЗМІ, читання, тощо).

Освіта – це пролонгований процес розвитку людини (особистості, громадянина, індивідуальності, фахівця), що повинен відбуватися протягом усього життя, а ефективність освіти літніх людей напряму залежить від методів та підходів, якими вона реалізується. Одним з найбільш продуктивних методів для освіти літніх людей є інтерактивний метод. Необхідність практичного розв'язання проблеми активності учасників освітнього процесу є важливим аспектом інтерактивного методу, адже навчання зобов'язане активно залучати отримувачів освітніх послуг до сприймання матеріалу та групової, чи індивідуальної роботи.

Основне завдання сучасної освіти, для будь-якого вікового періоду полягає у новій якості освіти, орієнтованій на інтелектуальний і творчий розвиток особистості, здатності до інноваційної діяльності та інноваційного сприймання сучасного світу, яка визначається не лише отриманими знаннями, вміннями й навичками, а й спроможністю до їх творчого використання, самостійної діяльності, навчання і самовдосконалення упродовж життя. Важливого значення у цьому процесі набуває неформальна освіта. У відповідності з класифікацією ЮНЕСКО до неформальної освіти (non-formal education) належать навчальні програми, курси, семінари, гуртки, лекторії, що організовуються і проводяться поза традиційною системою освіти. При цьому результати навчання не завжди підтверджуються відповідними документами. У Меморандумі неперервної освіти Європейського Союзу підкреслюється, що неформальна освіта є рівноправною складовою освітнього процесу протягом всього життя [13]. Неформальна освіта, на відміну від формальної, здійснюється не навчальними закладами, а різними організаціями та установами.

В Україні неформальною освітою літніх людей найчастіше опікуються суспільні некомерційні організації, що розробляють і здійснюють навчальні програми в різних освітніх проектах, займаються підготовкою тренерів для реалізації цих навчальних програм, публікують навчально-методичну літературу. Діяльність освітніх установ з отримання неформальної освіти заснована на принципах демократизму, відкритості та доступності. Неформальна освіта людей похилого віку характеризується:

- суспільним характером керівництва;

- варіативністю програм і термінів навчання;
- поєднанням форм наукових і прикладних знань;
- добровільним характером навчання;
- систематизованістю навчання;
- цілеспрямованою діяльністю тих, хто навчається;
- спрямованістю на задоволення освітніх потреб окремих соціальних, професійних груп;
- створенням комфортного освітнього середовища для спілкування дорослих;
- можливістю психологічного захисту в умовах соціальних змін [3, с. 134].

Саме такий методологічний підхід і забезпечує продуктивність освітнього процесу серед людей похилого віку, адже освіта в похилому віці має свою специфіку пов'язану із процесами старіння. Специфіка освітнього процесу людей похилого віку визначається віковими змінами у психічних процесах [15]. Беззаперечним є той факт, що відбуваються зміни в особистісній сфері, зокрема: знижується самооцінка, підвищується вразливість, невпевненість. Це викликає негативні емоції, які прискорюють старіння та ускладнюють процес навчання, проте саме за таких умов найбільш ефективним засобом виявляється неформальна освіта.

Проблема неформальної освіти в Україні є дуже актуальною, адже українське суспільство переживає складні трансформаційні процеси, які проявляються в усіх сферах життя. Неформальна освіта в умовах суспільних змін виконує комплекс функцій, що забезпечують цілісність нового виду діяльності, до них можна віднести: адаптаційну; функцію розуміння і прийняття нових умов життя; інформаційну; вміння знайти, обрати та використати необхідну інформацію, підвищити грамотність; розвиваючу; та функцію, що дозволяє оволодіти новими способами діяльності [1, с. 264].

З урахуванням того, що неформальна освіта може ефективно вирішувати завдання поповнення дефіциту психологічної компетентності літніх людей, актуалізується необхідність наукового осмислення психологічних засад неформальної освіти, розробки її теоретико-методологічних засад. Призначення неформальної освіти людей похилого віку полягає у психологічному розвитку особистості, який забезпечить максимальну ефективність навчання та засвоєння інформації. Даний процес проходить у кілька етапів:

- прийняття людиною на себе відповідальності за власні дії, результат яких завчасно невідомий;
- переживання стосовно реалізації різних варіантів майбутнього, власної приналежності до побудови образу бажаного результату, здібності реалізувати задумане;

- реалізація можливостей, що відкриваються в певній діяльності;
- прийняття відповідального рішення про припинення дій;
- усвідомлена оцінка результату як особистісного новоутворення, що досягається завдяки власній активності [11].

Особливу увагу при включенні літніх людей у неформальні освітні процеси варто приділити психологічній адаптації, яка заснована на перебудові стереотипу мисленнєвих дій особистості у виборі стратегії та методів роботи. Для того, щоб успішно пройшла психологічна адаптація, літнім людям варто навчитися керувати своїм емоційним і психологічним станом, крім того, важливою особливістю неформальної освіти літніх людей є саморозвиток і творчість, оскільки вони розвивають здатність нестандартного погляду на речі та ситуації. Розвиток творчого потенціалу особистості необхідний для підвищення якості їхнього соціального життя. В свою чергу основними мотиваційними факторами навчання літніх людей можуть виступати: розвиток особистості, саморозвиток, засвоєння нових знань, а також поліпшення власного економічного становища шляхом розвитку та практичного застосування набутих нових навичок та вмій. Проте, низький рівень розвитку та розповсюдження неформальної освіти вказує на те, що більшість літніх людей не користуються перевагами свого віку, або не знають про них.

Варто зауважити, що основними факторами, що впливають на творчу активність людей похилого віку, є багатий життєвий досвід, вільний час, активне дозвілля (читання, екскурсії, відвідування театрів та ін.), Прагнення поділитися своїми знаннями і вміннями, прагнення бути затребуваними.

Дослідження підтверджують, що чим інтенсивніше людина працює творчо, тим довше її розум зберігає активність. Успіхи літніх людей продовжують їхнє життя більше, ніж фізична активність і здоровий спосіб життя, тому особливо актуальним є створення сприятливого психоемоційного середовища засобами культури, освіти, спілкування в процесі навчання [4, с. 64].

У сучасному суспільстві існує стереотипне уявлення про обмежені здібності літніх людей до сприйняття нової інформації і труднощі в навчанні. Однак дослідження показують, що відмінності в здібностях навчання між молодими і літніми людьми незначні і більшість людей в пенсійному віці (принаймні до 70-75 років) в значній мірі зберігають працездатність, компетентність, інтелектуальний потенціал [1, с. 45]. Деякі труднощі в навчанні пов'язані лише зі станом здоров'я (слабкістю зору, слуху, поганою координацією рухів).

Освіту в літньому віці можна розглядати і як взаємодію людини з різними джерелами інформації, в основі яких лежать певні потреби літніх людей, тобто, те, що перетворює звичайне засвоєння інформації

в освітню ситуацію, причому її змістовними компонентами є ті елементи, які розвивають людину і сприяють саморозвитку.

Освіта людей похилого віку виконує низку функцій:

- адаптивну — пристосування до нових вимог життя в суспільстві, що динамічно змінюється;
- компенсуючу — відтворення освітніх можливостей, які раніше були відсутні або втрачені;
- розвивальну — збагачення діяльнісних можливостей людини та її духовного світу;
- аналітичну — дослідження й аналіз чинників, що впливають на потребу громадян у неперервній освіті;
- перетворювальну — зміна освітнього та освітньо-кваліфікаційного рівня особи впродовж життя, а також інтелектуального та культурного рівня суспільства;
- прогностичну — наукове передбачення розвитку особи й суспільства;
- комунікативну— передавання соціального досвіду від покоління до покоління;
- заохочувальна — стимулювання освітніх потреб людини.

Важливе значення при включенні дорослих у освітні процеси має адаптація. В першу чергу, це психологічна адаптація, заснована на перебудові стереотипу мисленнєвих дій особистості в процесі вибору стратегії та методів роботи. Психологічна адаптація спрямована на досягнення прогнозованого результату навчання. Для того, щоб успішно пройшла психологічна адаптація, людям похилого віку слід навчитися керувати своїм емоційним і психологічним станом [2, с. 131].

Іншою важливою особливістю неформальної освіти дорослих є саморозвиток і творчість, оскільки вони розвивають здатність нестандартного розв'язання життєвих ситуацій. Розвиток творчого потенціалу необхідний для підвищення якості соціального, культурного та професійного життя особистості.

Творчий підхід можна реалізувати в різноманітних вправах та завданнях. З огляду на це, особливо актуальним виступає психологічний тренінг, оскільки визначення психологічного тренінгу стверджує, що це форма активного навчання навичкам поведінки. Для забезпечення максимальної ефективності вправ та завдань тренеру необхідно підтримувати позитивну мотивацію стосовно дій, що виконуються, контролювати усвідомленість виконуваних дій та забезпечувати різноманітність вправ. Також все більшого значення набуває організація різноманітних форм спільної навчальної діяльності, заснованої на спілкуванні та взаємодії дорослих. Аналіз ситуацій, групові дискусії, ділові ігри, передбачають активну участь дорослих у колективному обговоренні проблем, у розігруванні різноманітних ролей, у спільному аналізі та осмисленні результатів [2, с. 52-60]. Спільна діяльність дозволяє літнім людям не тільки обмінюватися певною інформацією, але і

більш адекватно з позицій інших оцінювати свої сильні та слабкі сторони. Рефлексивне ставлення людини до власного досвіду, її усвідомлення та переоцінка завдяки іншим, є необхідною умовою цього досвіду.

На даний час однією із найбільш поширених можливостей здобути освіту для літніх людей є навчання в університетах третього віку, діяльність яких сприяє послабленню соціальної диференціації в суспільстві, наданню літній людині нових можливостей для самореалізації. Університети третього віку – це інноваційні проекти, що мають на меті впровадження та практичну реалізацію принципу навчання впродовж життя. В Україні вони створені в окремих містах, наприклад: Києві, Львові, Вінниці та інших. Водночас, окрім університетів третього віку, освітні установи геронтологічної освіти можуть також представляти академії, народні школи, дискусійні клуби, проектні групи, курси, консультаційні установи, творчі майстерні, технічні, спортивні, оздоровчі, реабілітаційні, комп'ютерні й інші центри, лекторії, спеціалізовані інститути підвищення кваліфікації, перепідготовки для літніх людей тощо. Такі освітні програми можуть реалізовувати вищі й середні навчальні заклади, міські, сільські школи, громадські організації, культурно-просвітницькі установи, благодійні фонди тощо. Більшість навчальних програм для літніх людей мають свою особливість – вони різноманітні і не зводяться до чітко окреслених дисциплін. У зв'язку з цим варто приділяти увагу саме методикам навчання, тому що літні люди мають бажання навчатися, але підхід до них повинен бути дещо іншим, ніж до молодих людей. В освітньому процесі літніх людей особливу роль відіграє розуміння людиною того, що їй потрібно. Саме ця умова і впливає на ступінь зацікавленості людей похилого віку по відношенню до знань, одержуваних з різних джерел. Водночас усвідомлення необхідності отримання нових знань визначається потребами, формування яких можуть створити різні ситуації, наприклад:

- розуміння, що реальний рівень знань для успішного функціонування в сучасному, швидко мінливому суспільстві нижче необхідного;
- виникнення протиріч між наявними знаннями і необхідними для оволодіння літньою людиною навичками, що сприяють адаптації до швидко мінливої соціально-економічної, політичної, морально-психологічної ситуації в країні;
- прагнення літніх людей більш глибоко аналізувати проблеми, що виходять за межі їх особистого буття і носять глобальний характер;
- бажання краще і глибше розібратися в собі;
- прагнення до задоволення культурних, творчих, дослідницьких, педагогічних, освітніх потреб.

Висновок. Основним завданням освіти літніх людей є вироблення навичок активної і ефективної участі у всіх сферах суспільного життя. Це можливо досягти за рахунок задоволення конкретних освітніх потреб літніх людей, таких як отримання або підвищення якості

професійних навичок, збереження здоров'я, поліпшення якості сімейного життя, активну участь у всіх сферах суспільного життя, повноцінне дозвілля, розвиток власної особистості. Варто також відзначити, що освіта літніх людей спрямована на їхню самоосвіту як процес безперервного самовдосконалення. Це пов'язано з тим, що з виходом людини на пенсію збільшується обсяг вільного часу, який можна присвятити реалізації своєї мрії, на яку раніше не вистачало часу (вивчення іноземних мов, занять вокалом, танцями, образотворчим мистецтвом тощо). Процес навчання дозволяє літній людині відчувати себе самодостатньою особистістю; сприяє самоствердженню, впевненості в своїх можливостях, здібностях. Роль освіти в літньому віці полягає у підтримці та розвитку пізнавальної функції, збільшенні психологічних ресурсів та покращенні соціального функціонування, крім того освіта була визнана одним з чинників активного життя, що є важливим компонентом успішного старіння. В свою чергу, незалежно від життєвого чи вікового етапу на якому знаходиться особистість важливим є її соціальна активність. Освіта, у всій повноті даного процесу, є одним із тих чинників, що може забезпечити реалізацію особистісного та соціального потенціалу літніх людей, їхню самоактуалізацію та саморозвиток.

Список використаних джерел

1. Громкова М.Т. Андрагогика: теория и практика образования взрослых: учеб. пособие для системы доп. проф. образования. М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2005. 495 с.
2. Зеер Э.Ф. Психология профессий. Екатеринбург: Деловая книга, 2003. 336 с.
3. Змеєв С. Наука XXI века: Андрогикика. Высшее образование в России. 1998. № 2. С. 76-79
4. Иванова Л. С. Філософсько-психологічний аспект феномену «відчуження» людини в соціально-економічних структурах. Проблеми сучасної психології. 2013. № 2. С. 65-69
5. Казакова Е.И. Толерантность – путь к развитию. СПб: Изд-во Ютас, 2007. С. 24-36
6. Кальной И.И. Отчуждение: истоки и современность. Симферополь:Таврия, 1990. 192 с.
7. Кремень В. Освіта і наука України: шляхи модернізації. Факти, роздуми, перспективи. К.: Грамота, 2003. 214 с.
8. Модельный закон «Об образовании взрослых» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <<http://www.pravoby.info/megdoc/part3/megd3174.htm>>.
9. Піонтківська О.Г. Порівняльний аналіз підходів до визначення поняття соціальної активності людей похилого віку в Україні та далекому зарубіжжі. Актуальні проблеми психології. Т.7, вип.42. С. 173-181
10. Черниш Н. Соціологія. Курс лекцій. Львів: Кальварія, 2003.
11. Шаповаленко И. В. Возрастная психология (Психология развития и возрастная психология). Учебник. М.: Гардарики, 2005. 349 с.
12. Boulton-Lewis, G. M., Buys, L., & Lovie-Kitchin, J. (2006). Learning and active aging. *Educational Gerontology*, 32(4). P. 271–282.
13. Knowles M.S. *The Modern Practice of Adult Education. From Pedagogy to Andragogy*. Chicago, 1980. 195p.
14. Rowe, J.D. & Kahn, R.L. (1997). Successful ageing.. *The Gerontologist* 37. P. 433–440

15. Šatienė S. Learning in later life: the perspective of Successful ageing. Applied Research in Health and Social Sciences: Interface and Interaction, Vol. 12, No. 1, 2015.

Spysok vykorystanykh dzherel

1. Gromkova M.T. Andragogyka: teoryja y praktyka obrazovanyja vzroslyh: ucheb. posobyje dlja systemy dop. prof. obrazovanyja. M.: JuNYTY-DANA, 2005. 495 s.
2. Zeer Ə.F. Psyhologyja professyj. Ekaterynburg: Delovaja knyga, 2003. 336 s.
3. Zmeëv S. Nauka XXI veka: Androgogyka. Vysshee obrazovanye v Rossyy. 1998. № 2. С. 76-79
4. Ivanova L. S. Filosofov'ko-psyhologichnyj aspekt fenomenu «vidchuzhennja» ljudyny v social'no-ekonomichnyh strukturah. Problemy suchasnoi' psyhologii'. 2013. № 2. S. 65-69
5. Kazakova E.Y. Tolerantnost' – put' k razvytyju. SPb: Yzd-vo Jutas, 2007. S. 24-36
6. Kal'noj Y.Y. Otchuzhdenye: ystoky y sovremennost'. Symferopol':Tavryja, 1990. 192 s.
7. Kremen' V. Osvita i nauka Ukraïny: shljahy modernizacii'. Fakty, rozhdumy, perspektivy. K.: Gramota, 2003. 214 s.
8. Model'nyj zakon «Ob obrazovanny vzroslyh» [Elektronnyj resurs]. Rezhym dostupu:<<http://www.pravoby.info/megdod/part3/megd3174.htm>>.
9. Piontkivs'ka O.G. Porivnjal'nyj analiz pidhodiv do vyznachennja ponjattja social'noi' aktyvnist' ljudej pohylogo viku v Ukraïni ta dalekomu zarubizhzi. Aktual'ni problemy psyhologii'. T.7, vyp.42. S. 173-181
10. Chernysh N. Sociologija. Kurs lekcij. L'viv: Kal'varija, 2003.
11. Shapovalenko Y. V. Vozrastnaja psyhologyja (Psyhologyja razvytyja y vozrastnaja psyhologyja). Uchebnyk. M.: Gardaryky, 2005. 349 s.
12. Boulton-Lewis, G. M., Buys, L., & Lovie-Kitchin, J. (2006). Learning and active aging. Educational Gerontology, 32(4). R. 271–282.
13. Knowles M.S. The Modern Practice of Adult Education. From Pedagogy to Andragogy. Chicago, 1980. 195r.
14. Rowe, J.D. & Kahn, R.L. (1997). Successful ageing.. The Gerontologist 37. R. 433–440
15. Šatienė S. Learning in later life: the perspective of Successful ageing. Applied Research in Health and Social Sciences: Interface and Interaction, Vol. 12, No. 1, 2015.

Haba I.M.

SOCIAL-PSYCHOLOGICAL FEATURES OF EDUCATION OF ELDERLY PEOPLE

The article is devoted to the analysis of social and psychological features of elderly people's education; the leading role of non-formal education that provides social activity for third-age people; the importance of taking into account the individual, psychological and social characteristics of the elderly in the educational process is determined.

Keywords: *elderly people; education of the elderly; active longevity; social activity.*

Габа И.И.

СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ОБРАЗОВАНИЯ ПОЖИЛИХ ЛЮДЕЙ

Статья посвящена анализу социально-психологических особенностей образования пожилых людей; раскрыто ведущую роль неформального образования, которая обеспечивает социальную активность людей третьего возраста; определены важность учета индивидуальных, психологических и социальных особенностей пожилых людей в образовательном процессе.

Ключевые слова: *пожилые люди; образование пожилых людей; активное долголетие; социальная активность*